

Sammanfattning

Under vintern och våren 2019 utfördes en arkeologisk undersökning i samband med schaktningsarbeten vid Uppsala domkyrka. Arbetet föranleddes av att en byggkran samt en bygghiss behövde ställas upp och förankras inför en reovering av kyrkans båda tornspiror. Schaktet som grävdes för lyftkransfundamentet var 20×21 m stort i ytan och omkring 3,5 m djupt. Hisschaktet var mindre och grundare, ca 9×9 m stort och som mest 1 m djupt. Här berördes endast omrörda kulturlager av arbetet.

Det arkeologiska arbetet skedde under januari–april 2019 i form av en schaktningsövervakning. Från och med 6 maj 2019 rubricerades projektet som arkeologisk undersökning. Arbetet skedde på uppdrag av Svenska kyrkan, Uppsala pastorat och efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-8116-2018, 2018-12-20 samt dnr 431-2770-2019, 2019-05-13).

I lyftkransschaktet undersöktes 140 hela eller delar av skelettgravar. Sammanlagt 139 individer från dessa undersöktes osteologiskt. Några gravar innehöll inget bevarat skelett medan ett fåtal, fyra gravar, innehöll mer än en individ. I en av dessa, grav 107 var fem individer gravlagda.

Förutom gravarna undersöktes aktivitetsspår som framför allt kunde knytas till byggnadsverksamheten på platsen samt murverk efter en del av kyrkogårdsmuren från tidigt 1800-tal och rester efter en troligtvis medeltida byggnad.

Gravarna har delats in i fyra faser, 1–4. Den äldsta fasen som omfattade 22 gravar har utifrån sju ¹⁴C-analyser daterats till 950–1100-tal. Fem av gravarna fick relativt samstämmiga dateringar, till omkring 1000–1150. Den osteologiska analysen visade att det i huvudsak var män som begravts inom ytan under denna fas. Den ensidiga könsfördelningen för tankarna till en könsupplad kyrkogård, men det är även tänkbart att begravingarna representerar en ensidigt manlig miljö. De gravlagda var i stor utsträckning vuxna och förhållandevis långa. Sammantaget pekar resultatet mot en grupp människor med relativt sett hög status. Tre av gravarna hörde till sen vikingatid och troligen till ett äldre skikt inom fas 1. Utifrån dessa gravars avvikande spridning och jämnare könsfördelning diskuteras i rapporten om de kan representera ett gårdsgravfält.

Under slutet av fasen tycks gravplatsen, eller den här delen av den, ha övergivits. Det är tänkbart att detta skett i samband med att en ny stenkyrka byggts på åsen, där domkyrkan senare kom att placeras. Ovanpå ett överlagrande skikt fanns på ett par platser i schaktet sotiga lager, främst inom de ytor som senare utnyttjades som verkstadsområden. Sotspåren kan representera en första verkstadsfas, men de kan också höra till en brand eller avbränning av området. Kol från ett av lagren har ¹⁴C-daterats till 1165–1264.

Gravfas 2 motsvarar kronologiskt 1200-tal–1500-tal. Endast åtta gravar hörde till den här fasen vilket delvis troligen beror på att en stor del av den undersökta ytan under den här perioden ingick i ett verkstadsområde – domkyrkans byggnadshytta. Under en period har stenhuggare arbetat här. Möjligen etablerades stenhuggarverkstaden under slutet av 1200-talet, i samband med att domkyrkans nordportal och partierna runt denna började uppföras. I den här delen av kyrkan återfinns två av de material som har bearbetats på platsen, Vattholma- eller Lenabergsmarmor samt kalksten som möjligen

kommer från Öland. Troligen har delar av det undersökta området också använts som upplag för byggnadsmaterial.

Under senmedeltiden kan den upphöjda gång som finns omtalad mellan domkyrkan och ärkebiskopsgården ha funnits längs den norra änden av schaktet. Inga tydliga spår efter denna påträffades men ett stort stenfundament som hittades skulle utifrån läget och Schefferus beskrivning från 1660-talet kunna passa in som ett av gångens pelarfundament. Detta har i så fall återanvänts under modern tid.

En av de gravar som tillkom under fas 2 var 107, där fem barn i åldrarna 8–14 lagts tillsammans sida vid sida i kyrkogårdens utkant. I övrigt fanns inte heller under den här fasen några barn bland de gravlagda, och alla individer som gick att könsbedöma osteologiskt var män. Anledningen är troligen att de som begravts på kyrkogården under medeltiden hörde till den manligt dominerade domkyrkoorganisationen. Det finns dock även här en möjlighet att det rör sig om en könsuppdelad kyrkogård. De få medeltida gravar som tidigare undersökts inom den norra delen av kyrkogården har dessvärre inte analyserats osteologiskt.

Gravfas 3 och 4 motsvarar tillsammans den efterreformatorka tidens begravningar. Efter reformationen blev domkyrkans kyrkogård hela stadens, även om de gamla kyrkogårdarna fortsatte att användas åtminstone fram till stadsbranden 1543 började allt fler begravas här. Framför allt ökade antalet begravningar under 1700-talet, något som märktes vid den arkeologiska undersökningen genom att allt fler delar av området började användas för begravningar. Inom gravfas 3 och 4 var både köns- och åldersfördelningen en helt annan än under de båda tidigare faserna. En stor del av de gravlagda var framför allt under fas 4 barn, varav många under 1 år. Genom begravningslistorna går det att se att de som gravlades i den här delen av kyrkogården i regel varken hörde till de allra fattigaste eller till de allra rikaste i staden. Bland de som räknas upp i listorna från 1700-talet finns många hantverkare. En liten grupp som utmärker sig är studenter, där påkostade begravningar betalats av nationerna.

De efterreformatorka gravarna skilde sig från de äldre genom det allmänna bruket av kistor med kisthandtag och även olika former av utsmyckningar.

Byggnadsverksamheten vid domkyrkan har fortsatt även efter medeltiden. I den nordvästra delen av schaktet fanns spår efter en trolig kalkbränningsugn som byggts med utrivet material, kanske både från domkyrkan och intilliggande byggnader. I samma område hittades även två stenhuggarmejslar. Lämningarna har antagits höra samman med de reparationsarbeten som ägde rum efter den stora branden 1702. I den norra delen av schaktet fanns vidare lämningar efter 1800-talets restaureringsprojekt. Till mitten av detta århundrade hörde också den mur som uppförts i den södra delen av området. Muren – en tegelmur som troligen varit klädd med skivor av sandsten – tillkom sannolikt i början av 1800-talet, i samband med att området rustades upp och omvandlades till park. De sista begravningarna hade skett bara några år tidigare, 1794.